

Mimarlığa ve Savaşlara Şifa Vermek

Hossein Sadri

1. Perde: Vücut

2016 yılında Sender ve ekibi, PLOS Biyoloji dergisinde yayınladıkları araştırmalarında insan vücudundaki insan hücreleri ve bakteri hücreleri sayısının yaklaşık eşit olduğunu yazdı (Sanders, et al., 2016). Yani her bir insan hücresi için bir bakteri hücrelerini vücudumuzda bulunduruyoruz. Bizim vücudumuz tüm bu mikroorganizmalar ve insan hücreleri için bir habitatır.

Fredricks'in insan mikrobiyotası üzerine yazdığı kitapta insan ve mikroorganizmalarının nasıl birlikte evrimleştiği ve bunun insanlar ve mikroorganizmaların yaşamına etkisi tartışılmaktadır (Fredricks, 2013). Bu kısa biyoloji girişini kullanarak HABİTAT kelimesini tanımlamak istiyorum. Ben bir insan olarak eşit miktarda homo sapiens ve diğer organizmalardan oluşuyorsam eğer, bu vücuda "insan vücudu" demem yanlış olur. Çünkü bu beden bir çeşitliliği içerisinde barındırmaktadır ve bu nedenle de insan vücudu değil belki insanların da yaşadığı ve birlikte evrimleştiği bir habitatır.

2. Perde: Nefes

Ne kadar güzel söylemiş İngiliz şair Daisy Lafarge (Lafarge, 2022):

"Ormanın nefes alışından vücudunun nefes alışına
Hava gelgitleri zaman ve mekân boyunca akar
Sarmalayan, okyanus ölçeğinde bir ortam
Bizi madde anlarında şekillendirirken

Nefes alırken:

Hava diye adlandırdığımız bu okyanus
Ormanın nefes alışıyla oksijenlenmiş
Ağızdan ve burundan içeriye doğru hücum eder
Bir rüzgâr aşağı doğru borularla taşınır
Nehirler ve kollar boyunca
Sürekli dallanan patikaların bir örgüsü
Akciğerlerin genişlediği yerde
Bir şişmiş nehir gibi
Nefesinizden oksijeni ayıklamak için

Bir nehir bir diğerine katılır:

Oksijen kana dağılır ve bitki hayatının dışarı atılması

Suların içinden akar

Kanı kalbinize yönlendirir

Bu akıntılar vücudun en uzak noktalarına akar

Her hücre solunum yapar:

Bitkiler tarafından üretilen hem oksijen hem de şekerler

Orada bir araya gelir ve yaşam gücünü oluşturur:
Şekerlerden enerjiyi serbest bırakan eski bir reaksiyon

Nefes alıp yaşamanıza izin verir

Nefes verirken:

İçimizdeki gelgitler

Aynı zamanda dışımızda da var

Zıtlıkların uyumunda;

Karbondioksit solugumuz

Bitkinin soluğuna dönüşür

Hepimiz birer çevreleriz

Yürüyen okyanuslar

Hayatla kaynayan

Sonsuz bir ritim tarafından birleştirilmiş

Tüm nefes alan bedenler arasındaki sınırları bulandıran

Ve bizi varlığın akıntılarına batıran"

Bu yazıyı yazmakta olduğum odayı birçok canlıyla, aralarında varlıklarından haberdar olduğum ve sürekli istişarede bulunduğum 12 bitkiyle paylaşıyorum. Aldığım her nefeste onların vücutlarından ayrılıp benim vücuduma katılan oksijen molekülleri var. Ve nefes verdiğimde benim vücudumdan ayrılarak onların vücuduna ve parçalanarak gövdesine katılan karbondioksit ve karbon parçacıkları... Ben her nefesle odamdaki bitkiler oluyorum ve onlar her nefesle ben oluyorlar. Benim vücudum geçirgen ve değişkendir. Ölüp, canlanıyor. Küçülüp, büyüyor. Vücudum ve çevrem, içimdeki insan ve diğer mikroorganizmaların bir bütünüdür ben. Milyonlarca ilişki ağıdır bu ben. Bir canlı habitatır.

3. Perde: Akvaryum

Akvaryumda balık beslemek çok zor olsa gerek.

Sürekli bakım ve dışarıdan beslenme gerektiren

sunu bir ortam. Sıcaklığı, oksijen miktarı, suyunun PH derecesi, içindeki türler, eklenen gıda türü ve miktarı gibi bitmeyen kontrol ve dışarıdan müdahale gerektiriyor. Ufak bir mesele büyük bir felakete sebep olabilir. Bu felaket bazen sadece akvaryumu değil bakıcısını da vurabilir ve ölümüne yol açabilir (CDC, 2024). Akvaryumun benim vücudumla, okyanusla, ormanla en büyük farkı da budur. Mekanik olmak. İzole olmak ve kısıt olmak. Sınırlı içeriklere ve ilişkilere sahip olmak. Evrimleşmemiş, ilkel bir yapı olmak.

En ufak mesele akvaryum için, akvaryumda yaşayanlar için veya onun yanından geçecek, ona bakım yapacak olanlar için katliama sebep olabilir. Aynen bizim şehirler gibi, konutlar gibi, sokaklar gibi. Yeryüzüyle bütüncül ilişkisinden edilmiş, izole, sınırlı, mekanik, dışarıdan sürekli beslenen bu dirençsiz yapılar için yağmur, güneş, yıldırım, haşere, virüsler, memeli hayvanlar, rüzgârlar, insanlar, düşünceler, hikâyeler, farklılıklar, hatta aşklar tehlike ve felaket gibi görünebiliyor.

Halbuki esas felaket bu yapılar ve bu hasta yapıları var eden veya hayal eden hasta zihniyetlerdir.

4. Perde: Tinsel

New York'ta doktora sonrası araştırmamı yerlilerin (Indigenous kelimesinin tam karşılığı olabilecek bir kelime değil yerli) daha sonra Manhattan olarak dönüştürülen Mannahatta adasında nasıl barındıkları üzerine yaptım (Sadri, 2021). Lenape'ler, Mannahatta yerlileri, aynen kunduzlar gibi, adanın bir yerinden öteki yerine giderek yerleşkelerini sürekli yeniden inşa etmekteydiler (Museum, 2024).

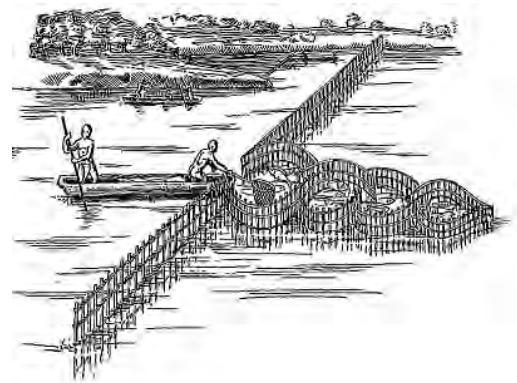
Önce kunduzları anlatayım. Kunduzlar akan nehirlerin yan kollarına geçici setler oluştururlar. Setler yüzde 100 geçirgen olmadığından nehir suyunu ve içinde barındırdığı dağlardan taşınan verimli üst toprağı filtreler ve setlerin önünde birikmesine sebep olur. Setlerin arka-

sında biriken organik maddeler ve verimli topraklar setleri su geçirmez hale getirir ve arkalarında biriken su setlerin üzerinden taşmaya başlar. Tam bu noktada kunduzlar başka bir yere göçer. Bakımsız kalan setler, biriken suyun da baskısıyla çatlar ve yıkılır. Geride kalan organik madde ve verimli toprak muazzam bir ormanın orada hayat bulmasına olanak sağlar.

Daha da önemlisi, kunduzların gelip gittikleri dönemde yaptıkları dönüşümler farklı canlıların o habitatta yaşam fırsatı bulmasını sağlar ve âdeta ormanda çeşitli nişlere imkân sağlayarak biyoçeşitliliğini, çeşitler arası ilişkiler ağını ve dolayısıyla ormanın dayanıklılığını artırır. Orman kunduzların habitatları ve kunduzların habitatları orman olur. Orman kunduzlarla daha da ormanlaşır. Bu tamamen rejeneratif, canlandırıcı, hayat veren bir habitat ve barınma pratiğidir (Sadri, 2021).

Lenape'ler de benzer bir barınma pratiğiyle barınarak ormanlaşmaya, adıyla birleşmeye ve adalaşmaya çalışmış. Eski folklorlardan, modern tarih yazımlarından, yerli şiiirlerinden bunları anlamaya çalışırken, en dikkatimi çeken yönleri kendi yaşamları ve beraber yaşadıkları diğer canlılar ve yerleri evcilleştirmemeye çalışmaları olmuştu. Binlerce yıl hem üzerinde barındıkları toprakları hem de içindeki tüm hayat biçimlerini vahşi/yabani ve hür bırakmaya dikkat etmişler. Bunu da aslında uslandırmak (taming) ve evcilleştirmek (domesticating) arasındaki çizgiye dikkat ederek başarmışlar. Bakınız bu balık setlerine. Ne kadar duyarlı inşa edilmişler? Bunlar geçici belli dönemlerde nehirlerin sadece belli tarafında inşa edilmişler. Böylece de ne nehirde ne de nehirde yaşayan canlıların davranışında ciddi bir değişikliğe sebep olmuşlar. Belli büyüklükteki balıkları kendi seçimleriyle ortadaki alana yönlendirerek onların rızalarını almalarını sağlamışlar (Anon., tarih yok).

12 bin yıl boyunca o küçük Mannahatta adasında adanın koruyucuları olarak yaşamış, sürekli olarak dokuyucular (weavers) gibi canlı-

Resim 1. Yerlilerin yerleşkesi.

Resim 2. Balık setleri.

lar arasında zayıflayan veya kopan bağları veya taş, su ve rüzgâr gibi modern kültürlerin cansız olarak adlandırdığı varlıklar arasındaki bağları restore etmeye çalışmışlar. Tüm bunları adalarını, adada yaşayanlarının hayat örüntülerini binlerce yıl gözlemleyip bir parçası olarak yapabilmişler.

Birçok yerli kültürün tinsel pratiği suyla, rüzgârla, tüm canlılarla, ecdatlarıyla ve hatta yedi nesil sonraki torunlarıyla sürekli istişare etmeyi içermektedir. Zaman çizgisel olarak geçmiş, şimdiyi ve geleceği içermemekte, tam tersine bunların hepsinin aynı anda var olduğu bir döngüdür bu kültürler için. Tam da bu nedenle birleştiricidir. Geçicidir her şey, ama aynı zamanda ebedidir. Geçicilik ve ebedilik, her an ölmek ama hep yaşıyor olmak modern kültürdeki gibi zıt kavramlar değil, aynı anda var olan tamamlayıcı kavramlardır (Jacobs & Narvaez, 2022).

Bir örnek vereyim. Lenape'ler her 15-20 yılda bir, yani nesilden nesile, yerleştikleri yeri değiştirmekte, habitatlarını yeniden inşa etmektedir. Adaya buzul çağının sona ermesiyle yerleştikleri günden modern insanların onları adalarından sürdükleri güne kadar bunu yapmışlar. Bu pratik ne kadar geçici ve ne kadar ebedidir ve nasıl bir döngü halinde gerçekleşmiştir? Her defasında aşağı yukarı benzer bir habitat inşa ediyorlar. Hep aynı habitat, ama hep geçicidir. Her nesil hayatında bir kez habitat inşa etmiş oluyor ve bütün bilgiyi bir önceki nesile çıraklık yaparak ve bir sonraki nesile ustalık yaparak koruyor, geliştiriyor ve aktarıyor (Sadri, 2021). Nereye yerleşeceğini ormana, yeryüzüne, oradaki canlılara, ecdatlarına ve yedi nesil sonra gelecek olan torunlarına danışarak seçiyor. Orada bulunduğu müddetçe rüzgârla dalgalanıp, suyla akıyor. Toprakla yeşerip, güneşle ısıtıyor adayı. Yaşamak sadece bir akvaryum kıtlığında kendi vücudu içinde sıkışan arzuları tatmin etmek değil, büyük bir tinsel var olma biçimidir. Büyük bir yaşam şöleninde yer almak, bağlantıları tamamlamak, gökyüzüyle yeryüzünü aynı anda kucaklamak gibi muazzam bir keyifle dolu, erdemli bir pratiktir.

5. Şifa vermek

Breton, Deloria'nın 1936 yılında yazdığı notlarında yer alan ve Dakota yerlilerine ait bir bilgiyi şöyle aktarıyor: Öldürülenin ailesi katili evlat edinip ölen çocuklarının yerine büyütürmüş. Böylece hem katil hem de çocukları katledilmiş olan aile tüm topluluğun da desteğiyle bir şifa

verme (healing) sürecine girer ve hayatları boyunca bu acıyı sarmalamak için çaba sarf ederlermiş. (Jacobs & Narvaez, 2022).

Bizler, yani ayrıştırıcı ve sömürücü modern kültürle yetişen insanlara çok tuhaf geliyor bu hikâye, değil mi? Biz tıpta bile tedaviyi bir savaş olarak algılıyoruz, sağlığı hijyende, hijyeni ise yüzde 99.9 mikroorganizmaların katledildiği ortamda, başka deyişle akvaryumlarda yaşamak olarak görüyoruz. Sürekli kokan, hastalık saçan çöpler üretiyoruz. Onlarla baş edemediğimiz için belediyeler kurarak çöpleri toplatıp, onları meralara, nehirlerle, denizlere, ormanlara boşaltıp, gözlerimizden ırağa itiyoruz. Aynı muameleyi bizden farklı olanlara, hasta olanlara ya da bu veya o sebeple birilerine zarar vermiş olanlara yapıyoruz.

Halbuki şifa vermek, yaraları sarmak, her zaman daha kolay bir çözümdür. Vücudunda hazım sorunu yaşayan bir hastaya dışarıdan vücudunun başka dengelerini de bozacak bir ilaç vermek yerine, ona belli vücut hareketleriyle, diyet çeşitlendirilmesiyle, meditasyonla, dinlenme tavsiyesiyle, vücudundaki diğer mikroorganizma hücrelerinin yeniden evrimleşerek harmoniye dönmesini sağlamak gibi. Toprağın ırzına geçerek oraya ait olmayan bir tohumu zorla yetiştirmesine zorlamak yerine, toprakla istişare ederek daha zengin bir biyoçeşitliliği yetiştirebilecek güce ulaşmasını, aynı zamanda da toprağın sunduğu biyoçeşitlilikten doğru beslenmeyi ve diğer tüm canlılarla bunu paylaşmayı öğrenmek gibi (Sadri, 2021).

Şifa vermek, kopmuş olan bağlantıları bulup onarmaktır. Şifa vermek, zayıflamış öğeleri güçlendirmektir. Şifa vermek, azalmış çeşitliliği artırmaktır. Sınırları kaldırmak, perdeleri açmak, kapsamak, kucaklamak, anlamak, anlaşılmak, konuşmak, dinlemek, gözlemlemek, öğrenmek, değişmek, takdir etmek, geri vermek, bağışlamak, hatırlamak ve unutmaktır şifa vermek.

6. Mimarlık

İnşa ettiğimiz medeniyet, yaşadığımız şehirler, içine tıkdığımız konutlar ne kadar akvaryumları andırır? Zulüm saçan bir organizasyon komplikasyonu içerisinde zulmün sıradanlaştığı ve kabullenildiği bir hastalıkla yaşıyoruz.

Ecdatlarımızın fosillerini petrol şeklinde kullanarak enerji üretilip tüm yeryüzünü sömürerek, milyonlarca çocuğun açlıktan öldüğü, türlerin yok olduğu, milyarlarca insanın mutsuzluk, ayrımcılık, adaletsizlik ve şiddet altında yaşadığı

bir medeniyet kurmuşuz ve bununla da gurur duymaktayız.

Hiç şüphesiz bu sömürü organizasyonunun en önemli çarklarından biri, bu düzenin mekânsal örgütlenmesini sağlayan mekanizma mimarlıktır. Habitatı şehre ve konuta, yaşayan ve barınanı kullanıcıya, insanı bireye ve tüm hayatı maddeye ve maddenin de en kıt ayırıştırıcı anlayışına indirgeyen bir zihniyetle dünyanın büyük bir yüzölçümünü şekillendiren bilgi gücüdür mimarlık. Tam da bu anlamda, insan-merkezli anlayışıyla birçok canlıyı yok eden, sıkı ekonomik anlayışıyla dirençsiz akvaryumlar üreterek bizi yerle, yaşamla, birbirimizle, suyla, rüzgârla, ayyla, toprakla ilişkilerimizden kopararak hapseden ve paraya hizmet etme yönelimiyle milyonlarca insanı sürekli evsiz bırakan, zorla tahliyesine sebebiyet veren, bitmeyen bir zulüm, bir savaştır mimarlık.

Her savaş, kopmuş olan en az bir bağlantının, bir hastalığın sonucudur. Savaşları durdurmak, yaralarını sarmak, yıkılan barınakları abad etmek, yeniden yaşam vermek, acıları dindirmek, şifa vermekle mümkün. Şifa vermek bizim yeryüzüyle kucaklaşmamızı yeniden sağlamaktır. Yedi nesil sonraki torunlarımızla, içimizdeki mikroorganizmalarla, taşlarla, kuşlarla, hava parçacıklarıyla, okyanusların gelgitleriyle birlikte istişare ederek yaşamaktır. Bunları yapmak için mimarlara, plancılara, siyasetçilere değil şairlere, şifacılar ve büyük kalpli çocuklara ihtiyacımız var.

Healing Architecture and Wars

This article highlights the interconnectedness of living beings within our body, which contains almost the same number of non-human micro-organism cells as the human cells, and with the other living beings around us. This biodiversity mutually evolved over millions of years and provided strong resilience. On the contrary aquarium, as a basic, limited, and mechanic ecosystem, is vulnerable.

Studying indigenous dwelling practices shows us that for thousands of years, humans could make regenerative habitats. However, their non-anthropocentric, comprehensive, and spiritual practices, include consultation with rivers, lands, forests, birds, their ancestors and even their 7th-generation grandchildren. This inclusive practice was based on observing the interconnections among beings, and finding the loose or broken ties and repairing them. Their dwelling and making were based on increasing the relations among beings and for this reason they were called weavers.

Contrary to this regenerative and holistic weaving perspective, when we look at contemporary architecture practices, we realise their similarity to building aquariums; limited, mechanic, and vulnerable ecosystems. Architecture cuts the relations, reduces the interconnections, and creates tyranny. Similar to wars, this practice of tyranny, isolating beings, creating unhealthy and unjust conditions, and even killing lives, is an illness which requires healing.

“Dünyayı verelim çocuklara hiç değilse bir günlüğüne

allı pullu bir balon gibi verelim oynasınlar
oynasınlar türküler söyleyerek yıldızların arasında
dünyayı çocuklara verelim

kocaman bir elma gibi verelim sıcak bir ekmek
somunu gibi

hiç değilse bir günlüğüne doysunlar

bir günlük de olsa öğrensin dünya arkadaşlığı

çocuklar dünyayı alacak elimizden

ölümsüz ağaçlar dikecekler” (Hikmet, tarih yok)

Hossein Sadri, Coventry Üniversitesi Kıdemli Öğretim Üyesi,
Birleşik Krallık

Bibliography

- Anon., tarih yok *History of Fishing Weirs in North Carolina and Virginia*. [Çevrimiçi] Available at: <https://meherinnation.org/hunting-and-fishing/history-of-fishing-weirs-in-north-carolina-and-virginia/>
- CDC, 2024. *Fish, Healthy Pets Healthy People, U.S. Department of Health & Human Services Centers for Disease Control and Prevention*. [Çevrimiçi] Available at: <https://www.cdc.gov/healthypets/pets/fish.html>
- Fredricks, D. N., 2013. *The Human Microbiota: How Microbial Communities Affect Health and Disease*. basım yeri bilinmiyor: Wiley Blackwell.
- Hikmet, N., tarih yok *Dünyayı verelim çocuklara*. [Resim].
- Jacobs, D. T. & Narvaez, D., 2022. *Restoring the kinship worldview : indigenous voices introduce 28 precepts for rebalancing life on planet Earth*. Berkeley: North Atlantic Books.
- Lafarge, D., 2022. *EVOLVER - A POETIC NARRATIVE*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://teatrwieli.pl/fileadmin/media/img/wystawy_new/evolver/EVOLVER_MEDYTACJA_EN.pdf dü. basım yeri bilinmiyor: yazarı bilinmiyor
- Museum, N. Y. S., 2024. *First People*. [Çevrimiçi] Available at: <https://www.nysm.nysed.gov/exhibitions/ongoing/first-peoples>
- Sadri, H., 2021. Toprak Öğretmenim ve Mimarlık Etiği. *Mimarlık Dergisi*, Cilt 422.
- Sadri, H., 2021. Urbanization as taxidermy: “Man”hattanization of Mannahatta. *Archnet-IJAR*, 15(2).
- Sanders, R., Fuchs, S. & Milo, R., 2016. Revised Estimates for the Number of Human and Bacteria Cells in the Body. *PLOS Biology*, Issue <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1002533>.